

Η Διαπολιτισμικότητα στην Εκπαίδευση: Η πρόκληση της αναίρεσης των προκαταλήψεων

Interculturalism in Education: The challenge of removing prejudices

Αθηνά Μάντζιου & Στεφανία Παρασκευοπούλου
Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Περίληψη

Στο πρώτο μέρος γίνεται μια προσέγγιση και εξοικείωση με τους όρους πολυπολιτισμικότητα και διαπολιτισμικότητα ενώ επίσης δίνονται τα βασικά στοιχεία των πολυπολιτισμικών προσεγγίσεων. Στη συνέχεια, ακολουθούν οι τύποι της πολυπολιτισμικής εκπαίδευσης και οι αρχές της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης και τέλος οι διδακτικές μέθοδοι στο πλαίσιο τη Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης. Έτσι, γίνεται μια προσπάθεια να αναδειχθεί η συνθετότητα του ζητήματος της “επαφής με τον άλλο”, να αναπτυχθεί ένας προβληματισμός γύρω από τις ποικίλες διαστάσεις της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης και της γλωσσικής και πολιτισμικής ποικιλομορφίας και να αναζητηθούν τρόποι αξιοποίησής τους στη διδασκαλία. Στη σύγχρονη κοινωνία τα παιδιά βομβαρδίζονται από στερεοτυπικά μηνύματα μέσα από το οικογενειακό περιβάλλον, την κοινωνία και τα ΜΜΕ. Η πληθώρα γλωσσικών στερεοτυπικών εκφράσεων αντικατοπτρίζει το μέγεθος του προβλήματος. Σε αντίθεση με τα στερεότυπα τα οποία μπορεί να έχουν θετικό χαρακτήρα οι προκαταλήψεις έχουν αποκλειστικά αρνητικό πρόσημο. Ευθύνη της οικογένειας αλλά και των εκπαιδευτικών είναι η έγκυρη αναγνώριση προ-προκαταλήψεων κατά την πρώιμη ηλικία και η αντιμετώπιση της, ώστε μελλοντικά τα παιδιά να μην υιοθετούν απρόσκοπτα στάσεις και πρακτικές, ενώ παράλληλα θα συμβάλλουν στο να οξυνθεί η κριτική τους σκέψη.

Abstract

The first part introduces and acquaints with the terms multiculturalism and interculturalism, while giving the basic elements of multicultural approaches. Furthermore, the types of multicultural education and the principles of intercultural

education are presented and finally the teaching methods in Intercultural Education. Thus, an attempt is made to highlight the complexity of the 'contact with each other' issue, to develop a reflection on the various dimensions of intercultural education and linguistic and cultural diversity, and to seek ways of exploiting them in teaching. Nowadays children are surrounded by stereotypical information. The multiple of stereotypical expressions reflect the magnitude of the problem. Contrary to stereotypes that may be positive, prejudices are always negative. It is the responsibility of the family and the teacher to recognize any signs of early prejudices or stereotypes in early childhood and to address them so that children in the future will not adopt seamless attitudes and practices while at the same time will sharpen their critical thinking.

Πολυπολιτισμικότητα και Διαπολιτισμικότητα

Η έννοια **πολυπολιτισμικότητα** έχει μια στατική σημασία, καθώς περιγράφει μια υπάρχουσα κατάσταση, τη συνύπαρξη πολλών πολιτισμών μέσα σε συγκεκριμένα όρια (π.χ. τάξη, ομάδα, κράτος κλπ.). Δεν αναφέρεται μόνο σε εθνοτικές ή εθνικές διαφοροποιήσεις αλλά και σε γλωσσικές, θρησκευτικές, κοινωνικοοικονομικές κ.λπ. Καμία κοινωνία της ιστορικής περιόδου δεν υπήρξε μονοπολιτισμική.

Η πολυπολιτισμική εκπαίδευση προωθεί την αποδοχή ή τουλάχιστον την ανεκτικότητα απέναντι στους διαφορετικούς πολιτισμούς στο πλαίσιο μιας κυρίαρχης πολιτισμικής ομάδας.

Η **διαπολιτισμικότητα** είναι πιο δυναμική έννοια, καθώς υπονοεί σαφώς (δια-/inter-) την αλληλεπίδραση και τις διαρκώς εξελισσόμενες σχέσεις μεταξύ των διαφόρων πολιτισμικών ομάδων. Αναφέρεται στη συνύπαρξη, “στην ισότιμη διεπίδραση των διάφορων πολιτισμών και στη δυνατότητα δημιουργίας κοινών πολιτισμικών τρόπων έκφρασης μέσω του διαλόγου και του αμοιβαίου σεβασμού”.

Η διαπολιτισμική εκπαίδευση έχει ως στόχο την ενδυνάμωση της δημοκρατίας (σε όλες τις πολιτισμικές ομάδες ίσες δυνατότητες πρόσβασης στους διαθέσιμους κοινωνικούς, οικονομικούς, πολιτικούς και πολιτισμικούς πόρους) αναγνωρίζοντας την ισοτιμία όλων των πολιτισμών και προσπαθώντας να αξιοποιήσει τους πόρους που φέρνουν μαζί τους οι μαθητές (π.χ. γλώσσα).

Βασικά στοιχεία των πολυπολιτισμικών προσεγγίσεων

Ενσωμάτωση περιεχομένου: Προγράμματα σπουδών με περιεχόμενο σχετικό με φυλετικές, εθνοτικές και πολιτισμικές ομάδες.

Περιορισμός των προκαταλήψεων: αύξηση των δια-ομαδικών σχέσεων στοχεύοντας στον επηρεασμό των φυλετικών στάσεων των μαθητών.

Παιδαγωγική της ισότητας: προσαρμογή των διδακτικών και μαθησιακών πρακτικών για σχολική επιτυχία όλων των μαθητών.

Συγκρότηση της γνώσης: θεώρηση εννοιών, γεγονότων και ζητημάτων μέσα από την προοπτική/εμπειρίες διάφορων φυλετικών, εθνοτικών και πολιτισμικών ομάδων.

Ενδυνάμωση της σχολικής κουλτούρας και της κοινωνικής δομής: αναδόμηση των σχολικών πρακτικών με στόχο την ισότητα και την πρόσβαση από όλες τις σχολικές ομάδες. (Banks 1995, 2009)

Τύποι πολυπολιτισμικής εκπαίδευσης

-Διδασκαλία του “πολιτισμικά διαφορετικού”, αφομοιωτική προσέγγιση.

-Προσέγγιση των ανθρωπίνων σχέσεων με στόχο τη βελτίωση των διαπροσωπικών σχέσεων

-Διδασκαλία με καταγραφή εμπειριών καταπίεσης που έχουν βιώσει και των επιπτώσεών τους στην κουλτούρα της ομάδας

-Πολυπολιτισμική εκπαίδευση με στόχο τον πλουραλισμό και την ισότητα (με έμφαση στο πρόγραμμα σπουδών, τις παιδαγωγικές μεθόδους).

-Εκπαίδευση με στόχο την πολυπολιτισμική και κοινωνική αναδιάρθρωση (διδάσκονται ζητήματα πολιτικής και οικονομικής καταπίεσης και διάκρισης κ.α). (Sleeter & Grant 1987)

Αρχές της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης

Αρχικά, είναι ο σεβασμός της πολιτισμικής ταυτότητας του μαθητή μέσω της παροχής πολιτισμικά κατάλληλης και ποιοτικής εκπαίδευσης για όλους. Επίσης, είναι ο εφοδιασμός κάθε μαθητή με στάσεις και δεξιότητες για ενεργή και πλήρη συμμετοχή του στην κοινωνία. Επιπλέον, είναι ο εφοδιασμός κάθε μαθητή με την πολιτισμική γνώση (ευρεία έννοια), που θα του επιτρέψουν να συμβάλει στον σεβασμό, την κατανόηση και την αλληλεγγύη μεταξύ ατόμων, εθνοτικών, κοινωνικών, πολιτισμικών και θρησκευτικών ομάδων και εθνών.

Οι διδακτικές μέθοδοι στο πλαίσιο τη Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης

Οι μέθοδοι της είναι μαθητοκεντρικές, καθώς εκκινούν από τον μαθητή και καταλήγουν σε αυτόν στοχεύοντας στην προσωπική και κοινωνική του ενδυνάμωση. Είναι επίσης,

συνεργατικές και συμμετοχικές, μέσα από την οργάνωση και διενέργεια σχεδίων δράσης (project). Ακόμη, συνδυάζουν παραδοσιακές και σύγχρονες, τυπικές και άτυπες παιδαγωγικές προσεγγίσεις (π.χ. ανάγνωση, αφήγηση, τραγούδι, παιχνίδια, επισκέψεις, χρήση ΤΠΕ κ.λπ.). Τέλος, συνδέονται με την τοπική κοινότητα (οικογένεια, κοινωνία) αλλά και με την παγκόσμια κοινωνία (εκπαιδευτικές ανταλλαγές).

Στερεότυπα-Προκαταλήψεις-Διακρίσεις

Λόγω της μεγάλης μετακίνησης πληθυσμών στις μέρες μας είναι έκδηλη η ανάγκη κατάρριψης στερεοτύπων και προκαταλήψεων ώστε να ελαχιστοποιηθούν οι συμπεριφορές διάκρισης. Κατά τον Leyens στερεότυπα χαρακτηρίζονται οι κοινές αντιλήψεις που αφορούν τα ατομικά χαρακτηριστικά, γενικά, χαρακτηριστικά προσωπικότητας, αλλά συχνά επίσης και χαρακτηριστικά συμπεριφοράς μιας ομάδας ατόμων. Η αναπαραγωγή στερεοτύπων αναμφισβήτητα απορρέει από την καθημερινή επαφή των παιδιών με αντικείμενα που αντανakλούν και προβάλλουν στερεότυπα λόγου χάρη παιχνίδια, κινούμενα σχέδια ακόμα και διαφημιστικά. Φυσικά το κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο μεγαλώνουν επηρεάζει την οπτική των παιδιών και τους μεταδίδει στερεοτυπικές εικόνες. Τα παιδιά επηρεάζονται ακόμη από τις διαδεδομένες στερεοτυπικές εκφράσεις με τις οποίες οι ενήλικοι είναι τόσο συνηθισμένοι που έχουν πάψει να τις αναγνωρίζουν ως τέτοιες.

Οι στερεοτυπικές γλωσσικές εκφράσεις αναφέρονται συνήθως στη φυλετική ταυτότητα, σε σωματικές ιδιαιτερότητες, σε αρνητικές συνδηλώσεις σε σχέση με την εθνοτική ταυτότητα, σε μη αναστρέψιμα βιολογικά χαρακτηριστικά και στη σεξουαλική προτίμηση του ατόμου.

Σε αντίθεση με τα στερεότυπα τα οποία μπορεί να έχουν θετικό χαρακτήρα οι προκαταλήψεις έχουν πάντα αρνητικό πρόσημο. Κατά τον Gerner (1981) προκατάληψη χαρακτηρίζεται η προδιάθεση αρνητικής αντίδρασης εις βάρος κάποιου ατόμου με βάση την ιδιότητά του ως μέλους μιας τάξης ή κατηγορίας ανθρώπων

Οι προκαταλήψεις μπορούν να παρομοιαστούν με ένα είδος πέπλου που εμποδίζει το υποκείμενο να δει την πραγματικότητα, όπως ουσιαστικά είναι. Η συμπεριφορά πλέον ρυθμίζεται από το «νομίζειν» και όχι από το «υπάρχειν». Οι προκαταλήψεις δεν είναι έμφυτες αλλά αναπτύσσονται κατά την παιδική ηλικία. Η οικογένεια ως πρωτογενής φορέας κοινωνικοποίησης μεταδίδει στο παιδί τις βαθειά ριζωμένες ψευδείς πεποιθήσεις τις οποίες έχει αναπτύξει η ίδια και που το παιδί τις αποδέχεται πλήρως καθώς δεν έχει αναπτύξει κριτική σκέψη. Το σχολείο με τη σειρά του μπορεί και αυτό να δημιουργήσει στο παιδί στερεοτυπικές εικόνες στα παιδιά, καθώς μέσα από τις γνώσεις που προσφέρει χρησιμοποιεί υλικό που αντικατοπτρίζει κυρίως την κοινή γνώμη. Πολύ συχνά όταν στις σχολικές τάξεις αναφέρονται οι φυλές, χρησιμοποιείται υλικό που παρουσιάζει τον ινδιάνο να φοράει πολύχρωμα πούπουλα, τον κινέζο να είναι κίτρινος, τον αφρικανό να κρατάει ρόπαλα και να μένει στη ζούγκλα. Τα παραπάνω αποτελούν μια στερεοτυπική αντιμετώπιση των φυλών και δεν προσδίδουν γνώσεις στα παιδιά αλλά αναπαράγουν με επιτυχία αναληθή χαρακτηριστικά.

Η ύπαρξη στερεοτύπων δυσχεραίνει τις σχέσεις μεταξύ των παιδιών για αυτό σήμερα από τις επιστήμες αγωγής απαιτείται μία διαπολιτισμική προσέγγιση έτσι ώστε να αμβλυνθούν οι προκαταλήψεις και ταυτόχρονα να προάγουμε την έννοια του αλληλοσεβασμού, της αλληλοαναγνώρισης και της αλληλοεκτίμησης.

Θα πρέπει να αναφερθεί πως οι προκαταλήψεις προϋποθέτουν την ύπαρξη στερεοτύπων ενώ τα στερεότυπα δεν μετατρέπονται πάντα σε προκαταλήψεις. Ακόμη οι συμπεριφορές διάκρισης στηρίζονται στις προκαταλήψεις ενώ οι προκαταλήψεις δεν είναι βέβαιο ότι θα αναπτυχθούν σε διακρίσεις.

Συμπεριφορές διάκρισης ορίζονται οι αδικαιολόγητες αρνητικές συμπεριφορές εναντίον ατόμων, μελών μιας έξω-ομάδας, απέναντι στην οποία διατηρούμε προκαταλήψεις (Dovidio & Gaertner, 1986). Οι διακρίσεις εμφανίζονται μέσω της λεκτικής και μη λεκτικής συμπεριφοράς, μέσω της περιθωριοποίησης αλλά και του αποκλεισμού.

Η διαπολιτισμική εκπαίδευση θεωρείται το μέσο για να προλαμβάνουμε τις προ-προκαταλήψεις που ανθίζουν κατά την παιδική ηλικία και ενδέχεται να οδηγήσουν σε αναπαραγωγή των προκαταλήψεων ακόμα και σε συμπεριφορές διάκρισης.

Βιβλιογραφία

- Anti-bias Curriculum: *Tools of empowering Young Children*, The National Association for the Education of Young Children (NAEYC), Washington, DC. (1989) c Louise Derman-Sparks.
- Αζίτζι-Καλαντζή, Α., Ζώνιου-Σιδέρη, Α. & Βλάχου, Α. (1996). *Προκαταλήψεις και στερεότυπα: δημιουργία και αντιμετώπις*. Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης.
- Αραποπούλου, Μ., Ζάγκα, Ε., Ηλιοπούλου, Κ., Μαλιγκούδη, Χ., Μουτή, Α., & Τσοκαλίδου, Ρ. (2019). ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ στη διδασκαλία της ελληνικής ως δεύτερης/ξένης γλώσσα. ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ, ενότητα 8, κεφάλαιο 1. <http://diadromes.greek-language.gr/>
- Banks, J. A. (ed.). (2009). *Routledge International Companion to Multicultural Education*. Oxford: Routledge, Taylor & Francis.
- Banks, J. A. & Banks, C. A. M. (eds.). (1995). *Handbook of Research on Multicultural Education*. N.Y: Macmillan.
- Ξηροτύρη, Ι. Ν. (1972). *Οι προκαταλήψεις ως αντικοινωνικό φαινόμενο*, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης-Επιστημονική επετηρίδα Α/Φ.
- Sleeter, C. E. & Grant, C. (1987). *An analysis of multicultural research in the United States*. Harvard Educational Review, 57/4: 421-445.
- Unesco Guidelines for Intercultural Education*,
<http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001478/147878e.pdf>